

PŘÍSPĚVEK UZAVŘEN BEZ ROZPORU ke dni 19.9.2018

Daň z příjmů

527/20.06.18 Daňová uznatelnost „sankce“ udělované finančním arbitrem podle § 17a zákona č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi

Předkládají: Ing. Ladislav Malůšek, daňový poradce, č. osv. 3990
JUDr. Jana Fuksová, daňový poradce č. osv. 5029
Ing. Bc. Jan Hájek, daňový poradce č. osv. 4503

1. Popis problému

Cílem tohoto příspěvku je vyjasnit režim daňové uznatelnosti „sankcí“ udělovaných finančním arbitrem dle § 17a zákona č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o finančním arbitrovi**“).

Institut finančního arbitra je státem zřízený orgán mimosoudního řešení sporů mezi finančními institucemi poskytujícími vybrané služby a jejich spotřebiteli. Řízení před finančním arbitrem se zahajuje na návrh navrhovatele, jímž může být pouze spotřebitel, a je pro spotřebitele bezplatné. Finanční arbitr je financován ze státního rozpočtu.

V případě alespoň částečného úspěchu spotřebitele, uloží finanční arbitr finanční instituci povinnost uhradit tzv. sankci. S ohledem na označení uložené povinnosti jako „sankce“ vyvstává v aplikační praxi otázka, jaký je daňový režim této částky, konkrétně zda se jedná o daňově uznatelný náklad ve smyslu zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o daních z příjmů**“).

2. Relevantní ustanovení zákona o daních z příjmů

Pro posouzení předkládané otázky jsou klíčová zejména následující ustanovení zákona o daních z příjmů:

- § 24 odst. 2 písm. p), podle kterého lze za daňově uznatelné náklady považovat ty „*výdaje (náklady) k jejichž úhradě je poplatník povinen podle zvláštních předpisů*“, a
- § 25 odst. 1 písm. f), který naopak za výslovně daňově neuznatelné náklady považuje „*penále, úroky z prodlení a pokuty s výjimkou uvedenou v § 24 odst. 2 písm. z), úroky z posečkané částky, peněžité tresty, přírážky k pojistnému na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a k pojistnému na veřejné zdravotní pojištění, a náklady spojené s trestem uveřejnění rozsudku podle zvláštního právního předpisu,*“

Mezi daňově uznatelné náklady podle § 24 odst. 2 písm. p) zákona o daních z příjmů spadají mimo jiné náhrady nákladů řízení, které jsou poplatníci povinni platit v rámci soudních řízení, pokud souvisí s jejich podnikáním. Úhrada náhrady nákladů soudního řízení určená soudem představuje povinnost vyplývající z občanského soudního řádu a lze ji považovat za daňově účinný náklad podle §24 odst. 2 písm. p) ZDP.

Jak vyplývá z položek vyjmenovaných v § 25 odst. 1 písm. f) zákona o daních z příjmů, daňově neuznatelnými náklady jsou typicky pokuty a další obdobné platby za porušení veřejnoprávní povinnosti udělené v rámci správního či daňového řízení. Finanční plnění podle § 17a zákona o finančním arbitrovi je výslovně označované jako „sankce“. Striktním jazykovým výkladem jej tedy nelze označit za pokutu a nekvalifikuje se *a priori* jako nedaňový náklad podle § 25 odst. 1 písm. f) zákona o daních z příjmů.

3. Relevantní ustanovení zákona o finančním arbitrovi

Zákon o finančním arbitrovi vymezuje samotné řízení, „sankce“ a související náklady řízení takto:

- Podle § 1 odst. 1 je finanční arbitr příslušný k rozhodování sporů spadajících jinak do pravomoci českých soudů, jedná-li se o spor mezi spotřebitelem a definovanou finanční institucí ve vymezených případech (např. poskytovatel platebních služeb při jejich poskytování, stavební spořitelnou při nabízení, poskytování nebo zprostředkování stavebního spoření, pojišťovnou při nabízení poskytování nebo zprostředkování životního pojištění).
- K samotné „sankci“ § 17a uvádí: *„V nálezu, jímž arbitr vyhovuje, byť i jen zčásti, návrhu navrhovatele, současně instituci povinnost zaplatit sankci ve výši 10 % z částky, kterou je instituce podle nálezu povinna zaplatit navrhovateli, nejméně však 15 000 Kč. Zaplacení 15 000 Kč uloží i v případech, kdy předmětem sporu není peněžitá částka. Sankce je příjmem státního rozpočtu.“*
- Dle § 18 nese *„každý účastník řízení své náklady řízení sám, s výjimkou nákladů tlumočení podle § 13, které nese instituce.“*

4. Charakter řízení a „sankce“ dle zákona o finančním arbitrovi

Rozbor zákonné úpravy

Dle ustanovení § 1 odst. 1 zákona o finančním arbitrovi má řízení před finančním arbitrem jednoznačně soukromoprávní povahu, neboť účastníkem řízení musí být vždy spotřebitel a subjekt uvedený v odst. 1 daného ustanovení (dále jen „**finanční instituce**“). Samotné řízení před finančním arbitrem *de facto* supluje řízení soudní, přičemž jeho cílem je nalezení smíru (srov. 1 odst. 3 zákona o finančním arbitrovi a Hlava první zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád). *A contrario* lze dovodit, že cílem, ani pravomocí finančního arbitra, není posuzovat soulad postupu či jednání finanční instituce s právním řádem České republiky a už vůbec sankcionovat případné nedodržení těchto povinností. Tomu je příslušná výhradně Česká národní banka, která rovněž v souladu s právní úpravou jednotlivých oblastí finančních činností¹ disponuje pravomocí zahájit s finanční institucí veřejnoprávní řízení o postupu finanční instituce v souladu s právním řádem České republiky.

Taktéž je možné poukázat na skutečnost, že přístup k finančnímu arbitrovi je pro spotřebitele zcela bezplatný. Spotřebitel neplatí žádné poplatky za podání návrhu (nenese tedy obdobu soudních poplatků). Pokud finanční arbitr nevyhoví (ani

¹ Např. § 36a a násl. zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů.

částečně) návrhu navrhovatele (spotřebitele), ten není povinen platit žádnou kompenzaci nákladů finančního arbitra, v tomto případě tato povinnost nevzniká ani finanční instituci. Finanční břemeno řízení dle zákona o finančním arbitrovi nese pouze finanční instituce, což akcentuje povahu finančního arbitra jako orgánu ochrany spotřebitele. Tím se řízení před finančním arbitrem liší od standardního soudního řízení, ve kterém soud náhradu nákladů soudního řízení přiznává účastníkovi, který daný spor prohrál, a to bez ohledu na to, zda se jedná o spotřebitele. Tato drobná odlišnost, která je dána povahou finančního arbitra jako institutu spotřebitelského práva, nicméně nic nemění na tom, že „sankce“ podle § 17a zákona o finančním arbitrovi svou ekonomickou povahou a charakterem představuje spíše náhradu nákladů řízení.

Dle autorů příspěvku charakter řízení před finančním arbitrem, jeho soukromoprávní povaha, nasvědčuje tomu, že „sankce“ podle § 17a zákona o finančním arbitrovi není pokutou ve smyslu § 25 odst. 1 písm. f) zákona o daních z příjmů, neboť jejím cílem není postihnout porušení právního řádu České republiky. *Ad analogiam* lze na charakter „sankce“ pohlížet jako na náklady řízení přiznané v běžném soudním řízení, které může spotřebitel na místo řízení před finančním arbitrem rovněž využít, neúspěšné straně, jež jsou považovány za daňově účinný náklad v souladu s § 24 odst. 1 zákona o daních z příjmů.

Z textu ustanovení § 17a zákon o finančním arbitrovi dále vyplývá, že sankce je ukládána automaticky v případech, kdy finanční instituce v soukromoprávním řízení před arbitrem prohraje, a to bez ohledu na to, zda se dopustila faktického porušení zákona. Komentář k zákonu o finančním arbitrovi k „sankci“ podle § 17a uvádí, že *„má tato částka charakter spíše jakési paušální kompenzace nákladů řízení neúspěšnou stranou - uplatní se i v případech, kdy se v řízení neúspěšná instituce nedopustila žádného faktického porušení zákona.“*²

Nejvyšší správní soud ve svém rozsudku č. j. 2 Afs 176/2006-96 ze dne 19. dubna 2007 tento nesankční (nepokutový) charakter „sankce“ udělované finančním arbitrem potvrdil. NSS výslovně uvedl, že zákonná konstrukce *„je zcela jednoznačná v tom, že uložení pokuty nezáleží na porušení povinnosti stanovené zvláštním právním předpisem, ale je důsledkem skutečnosti, že finanční arbitr vyhověl (dokonce byť i jen zčásti a též v případech, kdy předmětem sporu nebyla peněžitá částka) návrhu navrhovatele.“* Nejvyšší správní soud k tomu dále uvedl, že „sankce“ (tehdejší terminologií zákona pokuta) ukládaná finančním arbitrem má plnit *„funkci paušalizované náhrady nákladů na činnost arbitra, na které takto přispívá „procesně neúspěšná“, ve sporu prohravší, instituce“*.

K uvedenému rozsudku je nutno uvést, že se zabývá právní úpravou účinnou v roce 2005, kdy sankce (tehdy zvané pokuty) udělované finanční arbitrem upravoval § 23. Konkrétně pak § 23 odst. 2 tehdejšího zákona o finančním arbitrovi stanovil:

„Arbitr uloží pokutu ve výši 10 % sporné částky, nejméně však 10 000 Kč, instituci, která podle pravomocného nálezu porušila povinnosti stanovené zvláštním právním předpisem.“

Z porovnání současného znění zákona se zněním před novelou je zjevné, že novelou došlo k dalšímu oslabení sankčního charakteru plnění, když byla vypuštěna

² WACHTLOVÁ, Lucie, SLANINA, Jan. § 17a [Sankce neúspěšné instituci]. In: WACHTLOVÁ, Lucie, SLANINA, Jan. Zákon o spotřebitelském úvěru. 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2011, s. 267. ISBN 978-80-7400-118-5.

návaznost na porušení povinností stanovených zvláštním právním předpisem. Co do mechanismu uložení povinnosti úhrady však nedošlo k zásadnější změně. Závěry citovaného rozsudku lze tedy vztáhnout i k současné „sankci“ podle § 17a zákona o finančním arbitrovi.

Uvedené výklad opět potvrzují, že „sankce“ podle § 17a zákona o finančním arbitrovi je svou povahou obdobná náhradě nákladů soudního řízení.

Dílčí závěr

S ohledem na výše uvedené lze přijmout závěr, že platba v zákoně o finančním arbitrovi terminologicky označená jako „sankce“ má charakter spíše jakési paušální kompenzace nákladů řízení částečně nebo zcela neúspěšnou stranou. Nejedná se tedy o pokutu za neplnění veřejnoprávních povinností dle právního řádu České republiky. Ekonomická podstata platby tak rovněž podporuje závěr, že „sankce“ podle § 17a zákona o finančním arbitrovi představuje daňově uznatelný náklad podle § 24 odst. 2 písm. p) zákona o daních z příjmů.

5. Rovnost daňových subjektů

V oblasti daní platí zásada rovnosti mezi daňovými subjekty. Tato zásada vyžaduje, aby s daňovými subjekty ve stejné či obdobné situaci bylo zacházeno stejně či obdobně, jinými slovy aby nedocházelo k nedůvodným rozdílům mezi daňovými subjekty ve stejné či obdobné situaci.

Řízení před finančním arbitrem je pro spotřebitele ryze fakultativní. Pokud se rozhodnou, mohou podat přímo žalobu k soudu. V takovém případě se soudní řízení nijak neliší od standardního soudního řízení, žaloba podaná spotřebitelem by podléhala soudnímu poplatku a náhrada nákladů řízení by byla řešena v souladu s obecnými zásadami, tj. zjednodušeně řečeno náhrada nákladů by příslušela procesně úspěšné straně, v případě částečného úspěchu obou stran by soud mohl od přiznání náhrady nákladů upustit. Pokud by finanční instituce nebyla v soudním sporu úspěšná a soud ji přikázal nahradit náklady řízení spotřebiteli, představovala by tato náhrada nákladů z daňového pohledu daňově uznatelný náklad.

V souladu se zásadou rovnosti by se neměl daňový režim „prohraného“ sporu na straně finanční instituce lišit jen s ohledem na to, jakou formu řešení civilně-právního sporu si spotřebitel vybere z možností, které mu umožňuje právní řád. S ohledem na zásadu rovnosti lze proto přijmout závěr, že „sankce“ podle § 17a zákona o finančním arbitrovi představuje daňově uznatelný náklad.

6. Závěr

Na základě výše uvedeného je možné přijmout následující závěr, který po projednání příspěvku na Koordinačním výboru doporučujeme vhodným způsobem publikovat:

Sankce udělovaná finančním arbitrem finanční instituci dle §17a zákona o finančním arbitrovi lze považovat za daňově uznatelný náklad ve smyslu zákona o daních z příjmů.

Stanovisko GŘ:

Souhlas se závěrem předkladatele, že: „Sankci udělovanou finančním arbitrem finanční instituci podle § 17a zákona o finančním arbitrovi lze považovat za daňově uznatelný náklad podle zákona o daních z příjmů.“